

УДК 008+316.77

Юлія Азарова**МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ І СУЧАСНІ МОДЕЛІ
МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ**

Аналізуючи сучасні форми мультикультуралізму, автор виділяє три основні моделі взаємодії культур: 1) зближення культур; 2) конфлікт культур; 3) трансформація культур. Хоча дані процеси притаманні кожній історичній епосі, сьогодні вони набувають свою специфіку у зв'язку з глобалізацією, інформатизацією суспільства і розвитком медіа-технологій.

Ключові слова: мультикультуралізм, глобалізація, міжкультурна комунікація.

Azarova Y.**MULTICULTURALISM AND MODERN MODELS
OF INTERNATIONAL COMMUNICATION**

The author analyzes the current forms of the multiculturalism and identifies three basic models of the interaction of cultures: 1) the rapprochement of cultures, 2) the cultural conflict, 3) the transformation of cultures. Although these processes are inherent in every historical era, today they acquire their specificity due to globalization, the information of society and the development of media technologies.

Key words: multiculturalism, globalization, international communications.

Азарова Ю.**МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ И СОВРЕМЕННЫЕ МОДЕЛИ
МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИЙ**

Анализируя современные формы мультикультурализма, автор выделяет три основные модели взаимодействия культур: 1) сближение культур; 2) конфликт культур; 3) трансформация культур. Хотя данные процессы характерны каждой исторической эпохе, сегодня они приобретают специфику в связи с глобализацией, информатизацией общества и развитием медиа-технологий.

© Юлія Азарова, 2016

Ключевые слова: мультикультуралізм, глобалізація, міжкультурна комунікація.

В останні роки глобалізація суттєво змінює людське життя, створюючи новий тип суспільства і форми комунікації між країнами, етносами, націями. Безумовно, перехід від політики, що працює в термінах національних держав, до політики, що враховує глобальний характер міжнародних відносин, іноді супроводжується конфліктами і суперечками.

Дієвим механізмом вирішення таких проблем стає мультикультуралізм – доктрина культурного плюралізму, що затверджує цінність кожного народу і нації у світовій перспективі. Мультикультуралізм створює рівні для всіх учасників діалогу можливості в реалізації суспільних, економічних і правових норм.

Мультикультуралізм – це теорія та практика мирного співіснування представників різних культур у єдиному екзистенційно-життєвому просторі. Мультикультуралізм «знімає» традиційні культурні ієрархії, звичайний розподіл на «центр» і «периферію», пріоритет горизонтальних соціальних зв'язків над вертикальними.

Нова програма оголошує, що «кожна культура, з одного боку, завжди є унікальною, самобутньою, оригінальною, а, з іншого боку – універсальною у своїй основі» [7]. Тому мультикультуралізм реалізується як повноцінний діалог культур. Підґрунтям міжкультурної комунікації є принципи свободи, поваги, справедливості й толерантності.

На нашу думку, сьогодні в рамках мультикультуралізму є три основні моделі міжкультурної комунікації: а) зближення культур; б) конфлікт культур; в) трансформація культур. Кожна з них має свою цивілізаційну специфіку та історичні особливості. Розглянемо ці стратегії глибше й детальніше.

А. Зближення культур.

Зустріч, діалог і взаємодія культур – процеси, що відбуваються в усі історичні епохи, але зараз вони протікають більш яскраво та інтенсивніше, ніж раніше. На початку XXI ст. зближення культур стає знаковою подією нашого буття. На відміну від попередньої доби, сучасне зближення культур отримує 6 суттєво нових параметрів.

1. Зникнення просторової дистанції.

У традиційному суспільстві держави і країни розділяє величезний простір. Знайомство однієї культури з іншою вимагає подолан-

ня значної відстані. Тому, наприклад, зустріч Заходу з культурами Австралії або Мезоамерики відбувається досить пізно. Сьогодні глобалізація, як своєрідна компресія простору, стає інструментом, що дозволяє різним культурам безпосередньо вступати в діалог.

2. Подолання часових меж.

Культури, що раніше були розділені часовою дистанцією, зараз вступають у діалог за допомогою теле- та медіакомунікацій. Трансляція міжнародних фестивалів у прямому ефірі, *on-line* презентація художніх виставок або прем'єр кінофільмів, поширення і копіювання аудіо- та відеопродукції, також максимально сприяють міжкультурним зв'язкам.

3. Розвиток культур індустрії.

Під впливом туризму сьогодні відбувається значний розвиток культур індустрії [1]. Сувенірна продукція, що відтворює національні ідеї, образи, символи, стає базовою статтею доходу багатьох країн. Кількість художніх виробів, творів ювелірного і декоративно-прикладного мистецтва, – а також їх покупців, – постійно зростає, перевищуючи виробництво промислових товарів.

4. Зовнішня політика держави.

Широке розповсюдження та *promotion* своєї культури – головне завдання зовнішньої політики держави. Вона реалізує його як через посольства і консульства, так і через створення своїх культурно-інформаційних центрів в інших країнах. Наприклад, Франція фінансує переклади і видання своїх авторів, щоб посилити вплив французької культури в інших регіонах (саме тому сьогодні ми всі читаємо твори французів-постмодерністів).

5. Внутрішня політика держави.

Політика мультикультуралізму, що проводиться в багатьох країнах світу, сприяє взаємодії культур на правовому, соціальному, економічному рівнях. Зокрема, політика визнання прав національних меншин, яка чітко підтримує рівновагу між більшістю і меншістю, помітно знижує напругу в суспільстві.

6. Гібридизація культур.

Активні контакти між країнами посилюють обмін ідеями і технологіями. Так, Захід цікавиться східною філософією, містикою, релігією. Схід, навпаки, захоплений західною модою, музикою, мистецтвом. Отже, з'являються інтернаціональні наукові проекти, експертні групи дослідників, художні колективи (музичні оркестри, театральні трупи, творчі та продюсерські центри).

Б. Конфлікт культур.

Інтенсивні контакти народів також породжують конфлікти. Діалог культур – це ідеал. Асиметрія та нерівність – це реальність. Малі держави змушені рахуватися з великими або сильними (у військовому, економічному чи технологічному відношенні) державами. Тут можна зазначити 3 форми конфліктності культур:

1. Культурна гегемонія.

Культурна гегемонія проявляється в тому, що велика культура підкоряє собі малу культуру, нав'язуючи їй свій спосіб життя, ідеали та цінності. Це відбувається завдяки домінуванню культурної індустрії розвинутої держави, що розповсюджує її по всьому світу. Наприклад, кінопродукція США становить 90% від світової, музична продукція – 80%, шоу та відеопродукція – 70%.

2. Зіткнення цивілізацій і зміна геополітики.

Така ідея отримує сенс у зв'язку з публікацією відомої книги американського політолога Самуеля Гантінгтона «Зіткнення цивілізацій і трансформація світового порядку» (The Clash of Civilizations and the Remaking of World Orders, 1996) [2], де показано, що зараз майже 90% конфліктів відбувається в середині держав, а не між ними. Такі конфлікти мають не стільки політичну, скільки мовну, етнічну або релігійну мотивацію. «З'являється тенденція до фрагментації багатонаціональних держав» [8]. Наприклад, розпад СРСР, Югославії, Чехословаччини.

3. Культурні війни.

Поняття «культурні війни» (cultural wars) запропонував американський соціолог Джеймс Девісон Хантер у книзі «Культурні війни: спроба визначити Америку» (Culture Wars: the Struggle to Define America, 1992) для опису ціннісних конфліктів, які виникають у суспільстві між представниками різних культурних спільнот, наприклад, між прихильниками і супротивниками абортів, евтаназії, гей-союзів, фемінізму [6]. Мета культурних війн – радикальна зміна традиції. Такі дебати (куди залучаються громадські організації, церква, політичні партії) призводять до появи правих і лівих орієнтирів у культурі.

В. Трансформація культур.

Мультикультуралізм – це зустріч культур, де відбуваються процеси внутрішньої конструкції та деконструкції культур, їх постійної трансформації. Серйозні зміни охоплюють усе поле культури: мову, цінності, традиції, менталітет. Тут можна виділити 7 основних напрямів трансформації культур:

1. Трансформація історії.

Нині виникає тенденція до нового прочитання історії, яке розуміють як пошук автентичної, істинної, справжньої історії. Конфлікт інтерпретацій маркірує появу в одній культурі різних ідентичностей, які мають власну думку щодо історичних подій (війни, перевороту, революції) або історичних осіб (їх вождів).

2. Інкультурація.

Поняття «інкультурація» (enculturation) запропонували папські енцикліки в 1980^{ти} рр. як інструмент регулювання місіонерської діяльності церкви [5]. Інкультурація означає, що проводячи місіонерську діяльність, церква повинна враховувати місцеву традицію, культуру, вірування. Інкультурація – це активна дія однієї культури на іншу через пристосування до специфіки тих людей або спільнот, на яких впливають. Наприклад, у богослужінні використовуються релігійні пісні, створені на основі місцевих ритмів і мелодій.

3. Акультурація.

Термін «аккультурація» (akkulturation) в науковий обіг увів німецький етнолог В. Крикенберг у праці «*Illustrierte Volkerkunde*» (1910) для ілюстрації культурної взаємодії між народами Південної Америки [4, с. 621]. Але сутність такої взаємодії вперше проаналізував Ріхард Турнвальд у доповіді «*Psychologie der Akkulturation*, 1932). «Акультурація – це обмін між сусідніми культурами в результаті тривалого контакту, але при тому кожна з них зберігає самодостатність» [9, с. 136].

Акультурація є двонаправленим процесом, коли в ході взаємодії сприймаються певні риси іншої культури (наприклад, елементи мови, ідіоми, характерні вирази або словосполучення). «Акультурація часто пов'язана з дифузиею суспільства або спільними інтересами народів» [4, с. 626]. Іноді, як свідчать дослідження американських антропологів Роберта Редфілда, Ральфа Лінтона і Мелвілла Джима Херсковіца, акультурація приводить до зміни менталітету. Тоді «аккультурація стає результатом безпосереднього контакту представників різних культур із подальшою зміною культурних орієнтирів однієї чи двох груп» [10, с. 192].

4. Глобалізація.

Глобалізація припускає дію однієї культури на іншу так, що виникають гібридні форми культури. Тут можна виділити три типи впливу: вестернізація, американізація та ісламізація. Серед них найбільш цікавим є процес ісламізації Європи. Наприклад, тільки за десятиліття з 1989 р. по 1999 р. чисельність мусульман у Європі

виросла більше, ніж на 150%. Потоки мігрантів із країн Близького і Середнього Сходу свідчать про те, що з кожним роком Європа стає все більш мусульманською. Народжуваність у мусульман у три рази більша, ніж у представників інших релігій, і вже нині понад 25% юнаків у Європі – вихідці з мусульманських сімей.

5. Брендизація економіки.

Сьогодні багато транснаціональних корпорацій («Макдональдс», «Кока-кола») проводять маркетинг, де на основі системи брендінгу створюють уніфіковані зразки культурного споживання. Значну роль у цьому відіграють брендові системи обслуговування (китайські ресторани, японські суши-бари, американські заклади швидкого харчування) або брендові торгові марки одягу, парфумерії, електроніки.

6. Поява культурних мікроідентичностей.

Якщо в попередню добу ідентичність людини визначалася етнічною, мовною або релігійною приналежністю, то тепер на перший план виходить професійна або корпоративна. У повсякденному спілкуванні з колегами ці параметри сьогодні є більш важливими, аніж раса або етнос людини.

7. Дистанційний націоналізм.

Це поняття ввів Бенедикт Андерсон для позначення появи локальних ідентичностей [3, с. 13]. Локальні культурні ідентичності, які раніше проявляли себе дуже рідко, зараз стають більш активними. Це особливо помітно в Іспанії, де баски і каталонці захищають власну ідентичність на рівні державних референдумів; у Великобританії, де Ірландія і Шотландія вимагають політичної автономії; у Бельгії з її розділенням на фламандців та валлонів. Але найбільш яскравим прикладом є Балканські країни экс-Югославії та країни Кавказу.

Таким чином, у добу глобалізації відбувається створення нового культурного ландшафту. Традиційні моменти культурного розмаїття висвітлюються в іншій площині або несподіваній перспективі. Сьогодні етнічний, релігійний, мовний плюралізм визначає рух від замкнутої суспільної ієрархії до вільної конфігурації елементів.

Мультикультуралізм – це не тільки діалог культур, країн і націй, але й діалог стилів життя, світоглядів, особистих ідеалів і смаків. Мультикультурне суспільство – це суспільство, у якому не існує панівної культури, оскільки індивід тепер сам обирає собі власну релігію, художні символи або етичні зразки.

Література:

1. Адорно Т., Хоркхаймер М. Культуриндустрия // Т. Адорно, М. Хоркхаймер. Дialeктика Просвещения. – М. : Медиум. – СПб : Ювента, 1997. – С. 149–209.
2. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – М. : АСТ, 2003. – 603 с.
3. Anderson B. The New World Disorder // *New Left Review*. – 1992. – № 193. – P. 12–13.
4. Beals R. Acculturation: Anthropology Today // *International Symposium on Anthropology* / Ed. by A. L. Kroeber. – Chicago : Chicago University Press, 1953. – P. 621–641.
5. Cucciari S. Adapted for Heaven // *American Ethnologist*. – 1988. – Vol. 15. – № 3. – P. 417–441.
6. Hunter J. D. Culture Wars: the Struggle to Define America. – New York : Basic Books, 1992. – 432 p.
7. Parekh B. Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory. – Cambridge, MA : Harvard University Press, 2000. – 400 p.
8. Reitz J. G. (and others). Multicultural and Social Cohesion: Potentials and Challengers of Diversity // *Springer Science & Business Media*. – 2009. – P. 17–20.
9. Redfield R., Linton R., Herskovits M. J. Memorandum for the Study of Acculturation // *American Anthropologist*. – 1936. – Vol. XXXVIII. – P. 149–152. [Передруковано в : Redfield R., Linton R., Herskovits M. J. Memorandum for the Study of Acculturation // *Beyond the Frontier: Social Process and Cultural Change* / Ed. by P. Bohanan and I. Plog. – New York : State University of New York Press, 1967. – P. 181–186 (цит. за цим виданням)].
10. Thurnwald R. Psychology of Acculturation // *American Anthropologist*. – 1932. – Vol. XXXIV. – P. 557–569. [Передруковано в: Thurnwald R. Psychology of Acculturation // *Grundfragen menschlicher Gesellschaft. Ausgewählte Schriften von R. Thurnwald*. – Berlin : Berlin Universitat Verlag, 1957. – S. 136–148 (цит. за цим виданням)].